

Kommuneplanens samfunnsdel som politisk styringsverktøy – utviklings- og endringsbehov

Rune Opheim, Civitas
mars 2025

Foto: Rune Opheim, og Illustrasjoner skapt med KI der ikke annet er angitt.

Anbefalinger basert på FoU og erfaringer

Bakgrunn:

«Ny agenda»: [KS-FoU-prosjekt](#) (Asplan Viak), som anbefaler

- Politisk diskusjon om innholdet i samfunnsdelen tidlig i hver valgperiode
- Kommunevalget som tidlig medvirkningsarena for samfunnsdelen
- Kunnskapsgrunnlag for samfunnsdelen forberedes i valgåret
- Forenkling av planstrategi og planprogram for samfunnsdelen
- Samfunnsdel som både trekker opp de lange linjene som ofte blir videreført over kommunestyreperiodene, og har satsinger for valgperioden.
- Det skarpe skillet mellom administrasjon og politikk suppleres med en samskapende fase for politikkutvikling
- Forankring og eierskap hos kommunedirektør og ledergruppe vektlegges
- Tydelig kobling mellom samfunnsdel og økonomiplan

Utprøving

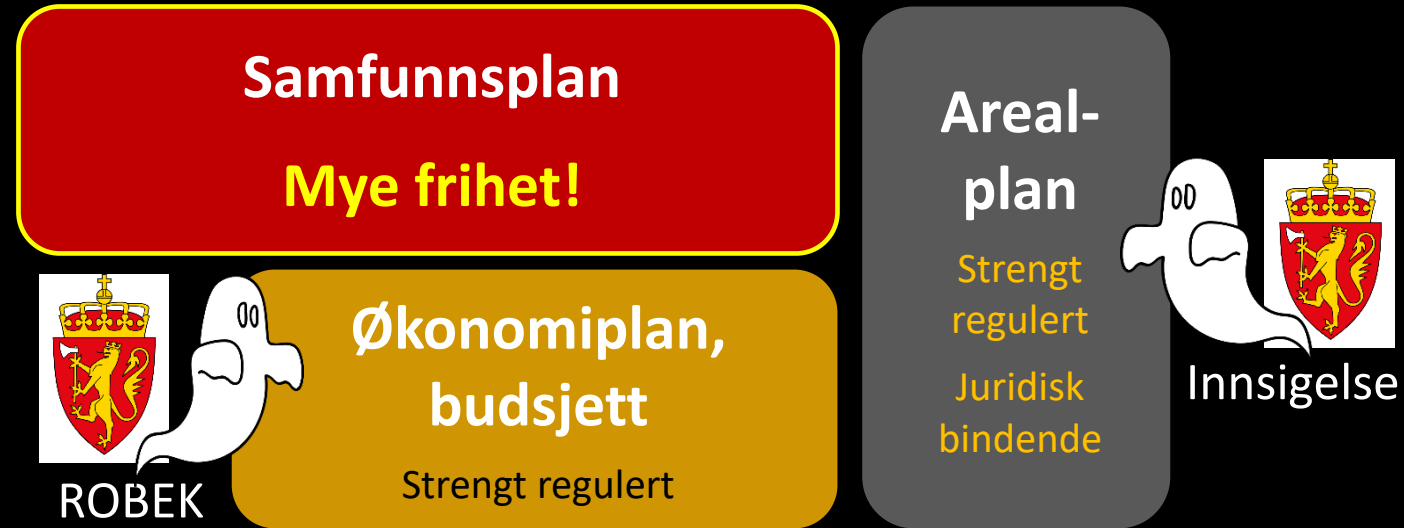
Bl.a. gjennom KS' folkevalgtprogram og pilotkommuner

Vårt oppdrag:

Beskrive utviklings- og endringsbehov basert på erfaringene + annen kunnskap

Ikke pilotene som evalueres, henter erfaringer fra kommuner som i ulik grad har deltatt

Kraftig, men fleksibelt styringsverktøy

De som er glad i måten de allerede jobber på kan trygt fortsette som før!

«Flink pike»-planer har liten verdi – gjør det enkelt hvis dere ikke er motivert!

Det finnes også andre måter å styre på!

Politisk styring og reell medvirkning er uansett viktig!

Roller i arbeidet med samfunnsdelen

Fylkes-
kommunen
veileder

Hvem tar stilling
til hvordan
arbeidet med
samfunnsdelen
organiseres?

Planlegger

- heltid
- ekspert

Kommuneledelse

- én av mange oppgaver
- varierende kompetanse og motivasjon

Folkevalgt

- fritid / «amatør»
- travel ordfører

Deltakende kommuner, januar 2025

-	Kongsvinger	-	Åseral	-	Øygarden
-	Sør-Odal	-	Bygland	-	Osterøy
-	Gausdal	-	Kristiansand	-	Sunnfjord
		-	Agder	-	Vestland
			Fylkeskommune		fylkeskommune

Møter:

- 3 fysiske arbeidsdager med til sammen 18 planleggere, ekstra Teams-møte med Sunnfjord
- 3 Teams-møter (1 time) med til sammen 6 kommunedirektører og 1 ass. kommunedirektør
- 3 Teams-møter (1 time) med til sammen 7 ordførere

Uformelle samtaler deltakerne imellom, der Civitas leder inn på aktuelle tema.

Møteleder og sekretær fra Civitas. Automatisk transkribering av Teams-møter

Supplert med innspill fra Kommuneplankonferansen i Bodø, februar 2025

Refererer ikke hvem som sier hva, men hva som ble sagt. Fyldig oppsummering i eget notat

Enkle råd, basert på innspillene

Forenkle, forenkle,
forenkle!

... men ikke lettvinte
løsninger!

Bruk plan- og
bygningsloven!

... men «ingen» vil styre på en
plan de ikke selv har vedtatt

«Don't use it, if you
don't mean it»!

... gjør planarbeidet enkelt hvis
dere vil styre på andre måter

Vær tydelig på hva
som er en plan!

... vedtatt politisk. Skill ut
adm. styringsdokumenter

JA!! – til «Ny agenda»

... men må tilpasses ulike typer
organisering

Unngå skippertak

Oppdater alltid samfunnsdelen
første år i valgperioden

Ha faste rutiner (årshjul)

Enkle råd, basert på innspillene (2)

Mer «learning by doing» i folkevalgtopplæring

Mindre foredrag og «skolebenken» og mer aktiv læring

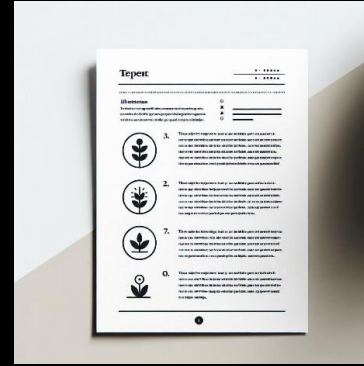
Medvirkning der folk vil medvirke!

Delplaner kan fungere bedre enn selve samfunnsdelen

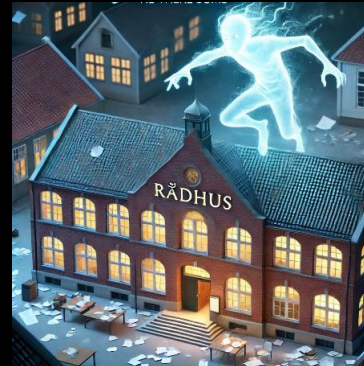
Rydd opp i gamle planer!

Færre og mer oversiktlige delplaner. Alltid politisk vedtak!

Skriv enkelt!

Korte, enkle og spissede planer med korte setninger. Unngå stammespråk og forkortelser

Unngå eierløse planer

Tilordne eiere til planer og tiltak. Fordel tiltak fra sektor-overgripende planlegging

Unngå «luft og kjærlighet»

Planen må inneholde konkret politikk «for gode og vonde dager»

Mer forståelig og forutsigbart system for ferske politikere

«Ringrever» i politikk og administrasjon har mye makt

De er i ulik grad flinke til å inkludere andre, bl.a. nye politikere og ungdomspolitikere

Noen bestemmer, men jeg forstår ikke helt hvordan...

Dette har vi da kontroll på, det står jo i vår (...) -plan!

Hvor ble det av den politikken vi gikk til valg på?

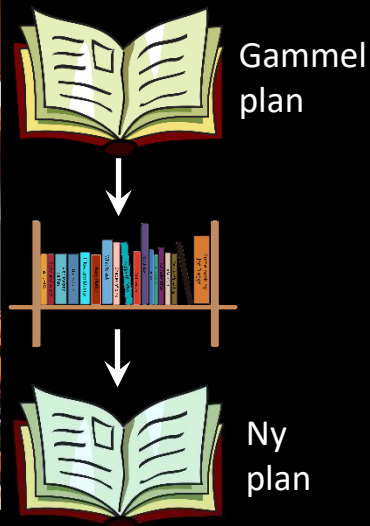
Vi kan BÅDE

- Gjøre systemet enklere å forstå

OG

- Gi bedre innføring i systemet

Fra skippertak til kontinuerlig arbeid

Samme
dokument,
ofte
oppdatering

Teknisk krevende å lage og oppdatere
plandokumenter

Lagde like gjerne en ny plan hver gang

Ressurskrevende kommunikasjon

Alt tok mye tid

Ekspertplanlegging og stammespråk

Plandokument som viktig kunnskapsbærer

Lovverk og
tankesett er
tilpasset «gamle
dager»

Enkelt å lage og oppdatere planer

Oppdaterer heller enn å lage nye

Enkelt å sikre samsvar (KI)

Alle bombarderes av info

Kortfattet og skreddersydd –
lenker, ikke lærebok

Ta ned terskelen for rullering

Fag eller politikk?

Hverken mulig eller ønskelig å trekke opp et absolutt skille, men unngå samrøre!

Mer uformelle løsninger i små kommuner, særlig involvering av ordfører – må bruke de ressursene en har

Vær tydelig når en er i «samskapende modus» og når «vanlige regler» gjelder

Tradisjonell / dogmatisk mål- og rammestyring utfordres hvis politikerne ikke finner det meningsfullt nok å bare diskutere mål og strategi – de har jo gjerne gått til valg på å få noe gjort!

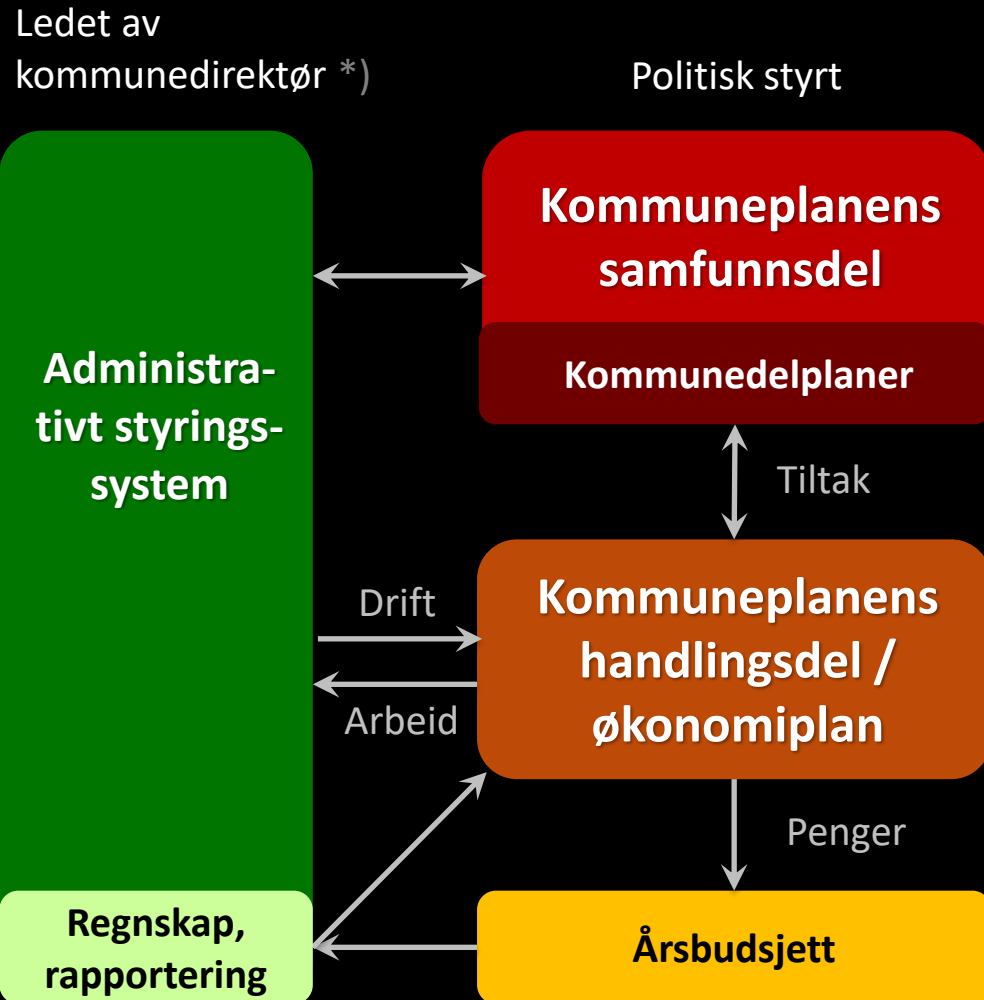
Bli enig om kjøreregler hos dere!

Sett grenser hvis mye detaljstyring!

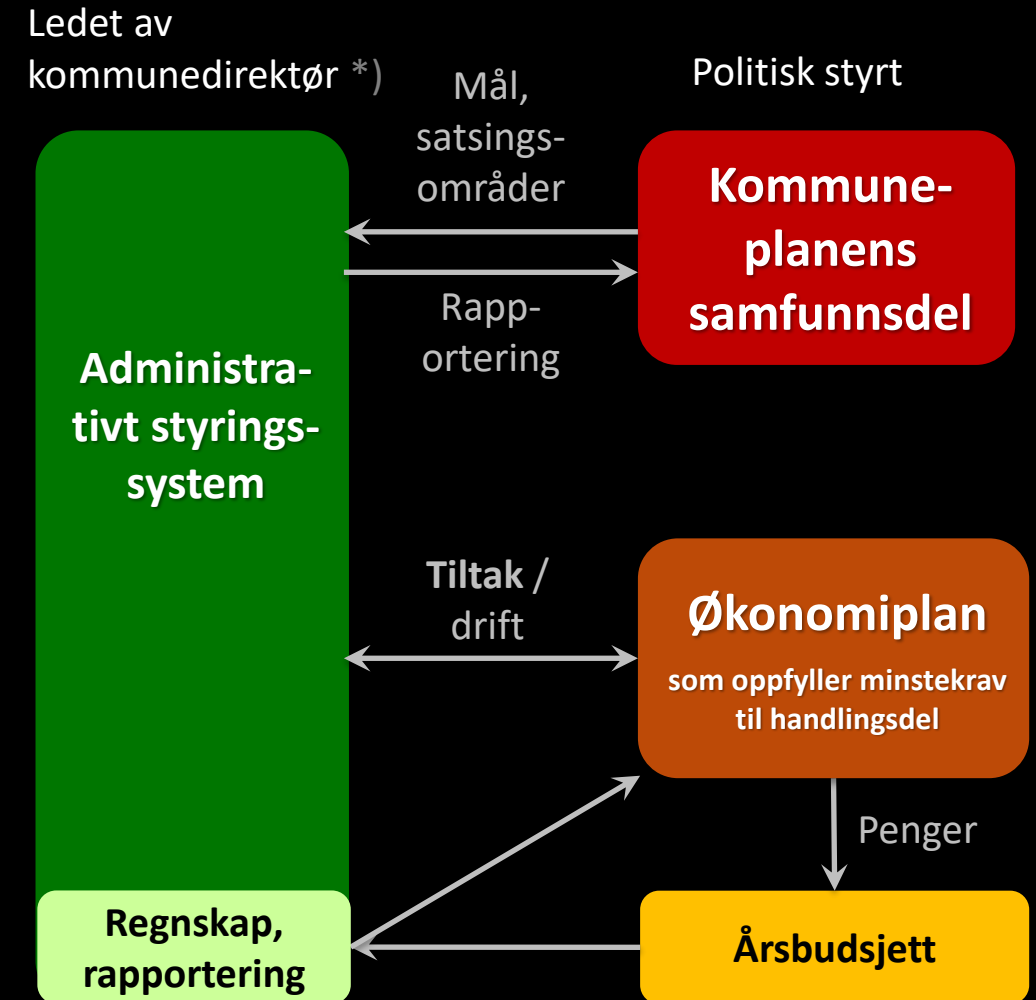

Må styring skje via plansystemet?

«Politisk kontroll»

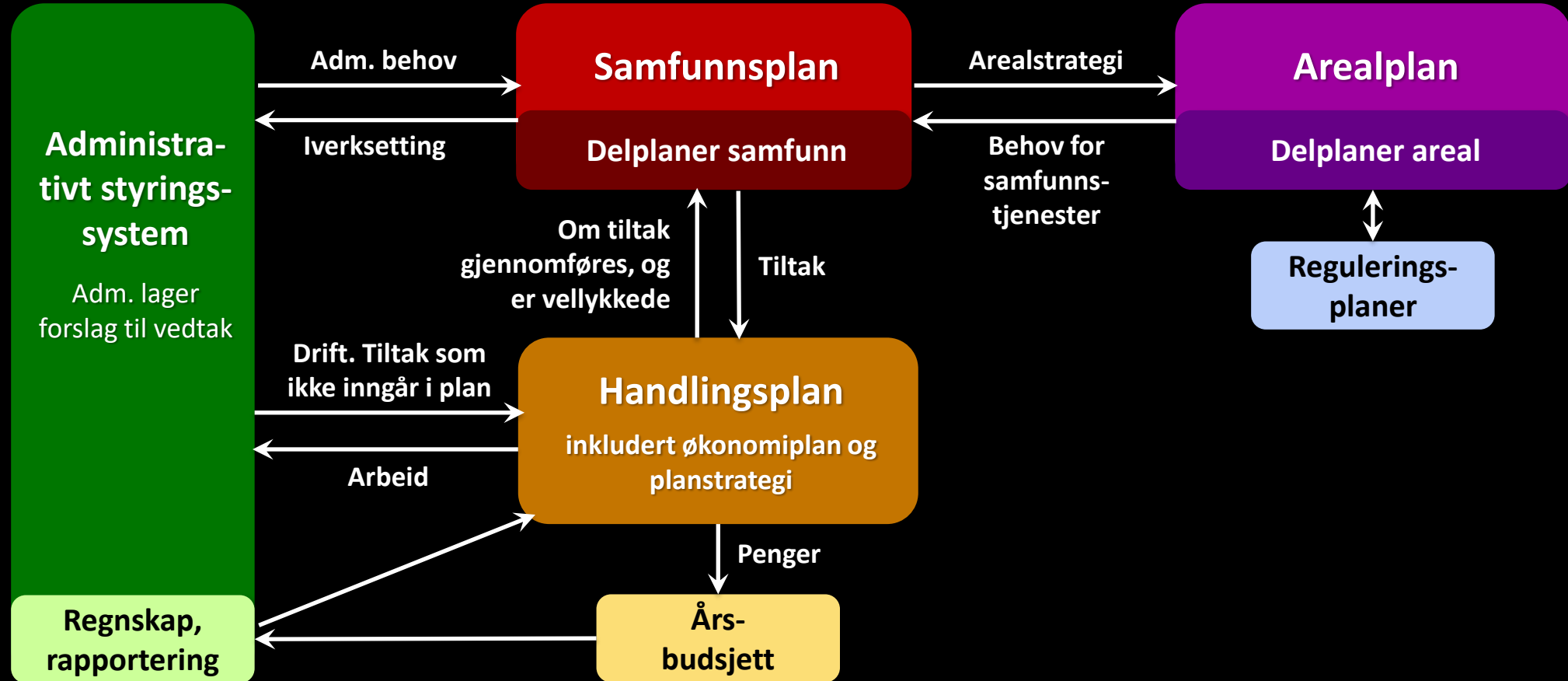

«Styremodellen»

*) Formannskapsmodell

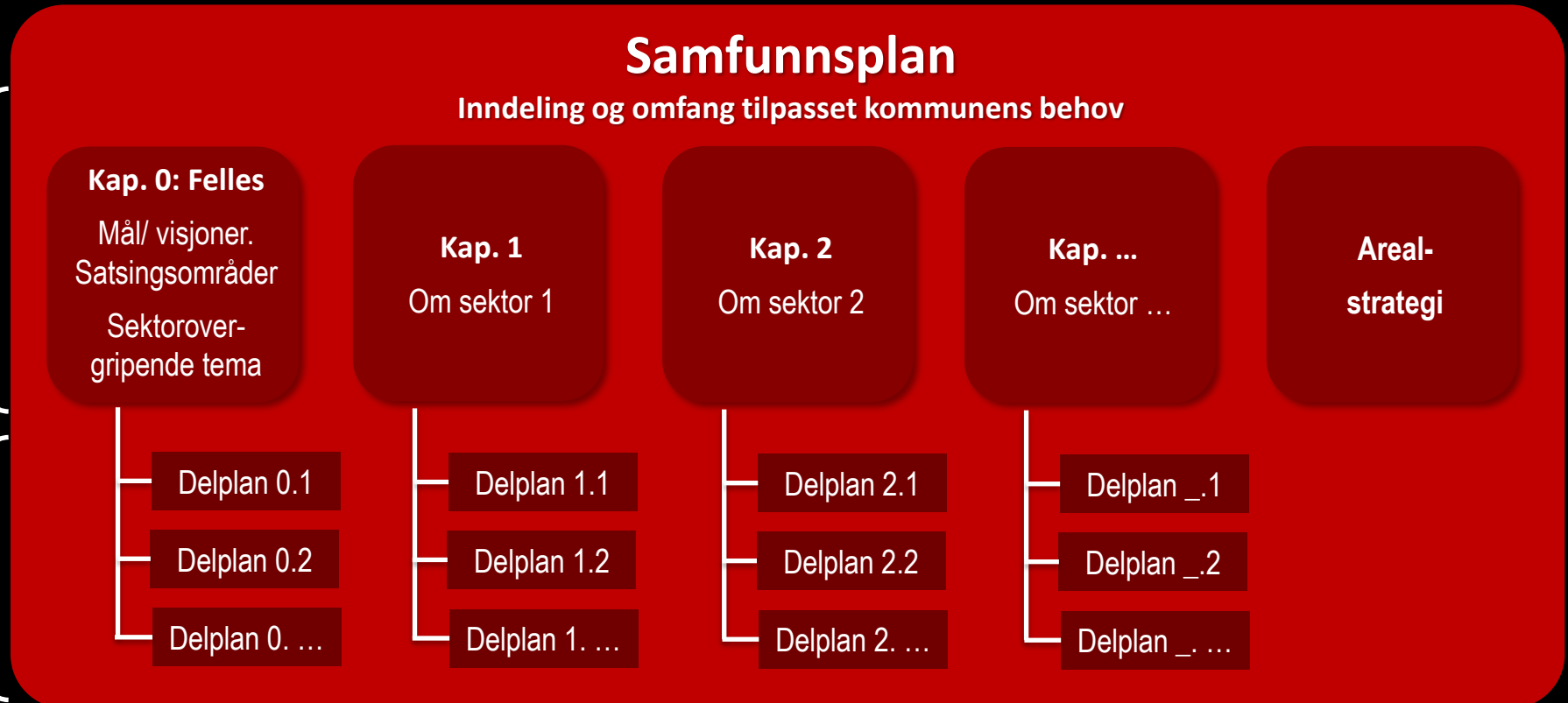
Tre planer!

Kapittelstruktur i samfunnsplan - delplaner

Selve samfunnsdelen:
Oppdateres alltid første
året etter valget
Overordnet gjennomgang
Vurdere planbehov

Delplaner
Har bare delplaner hvis
det er behov for dem
Oppdateres hver for seg,
og som regel sjeldnere
enn hver valgperiode

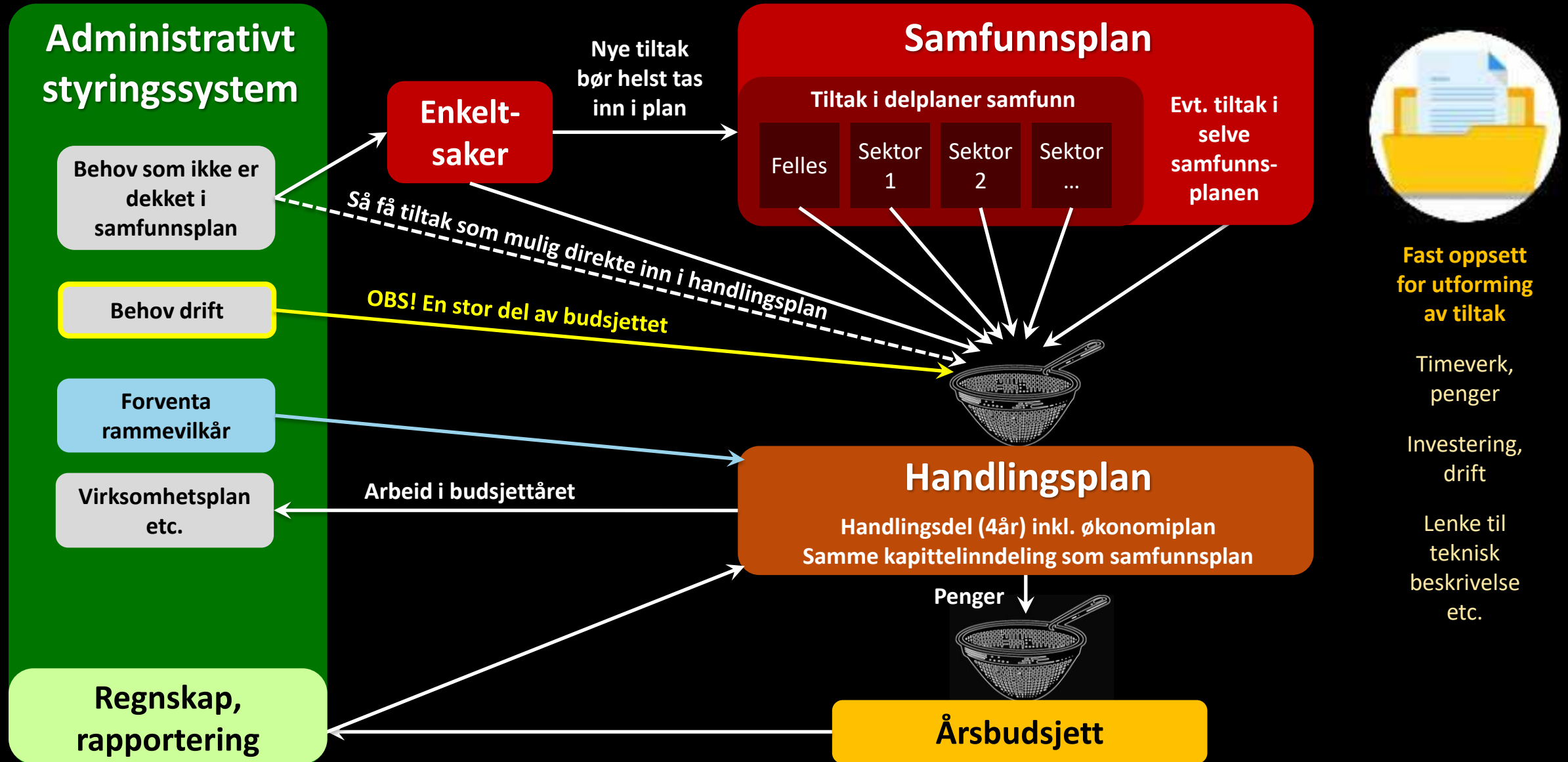
Tiltak knyttes til kapittel i samfunnsplan og evt. delplan

Fast oppsett for utforming av tiltak

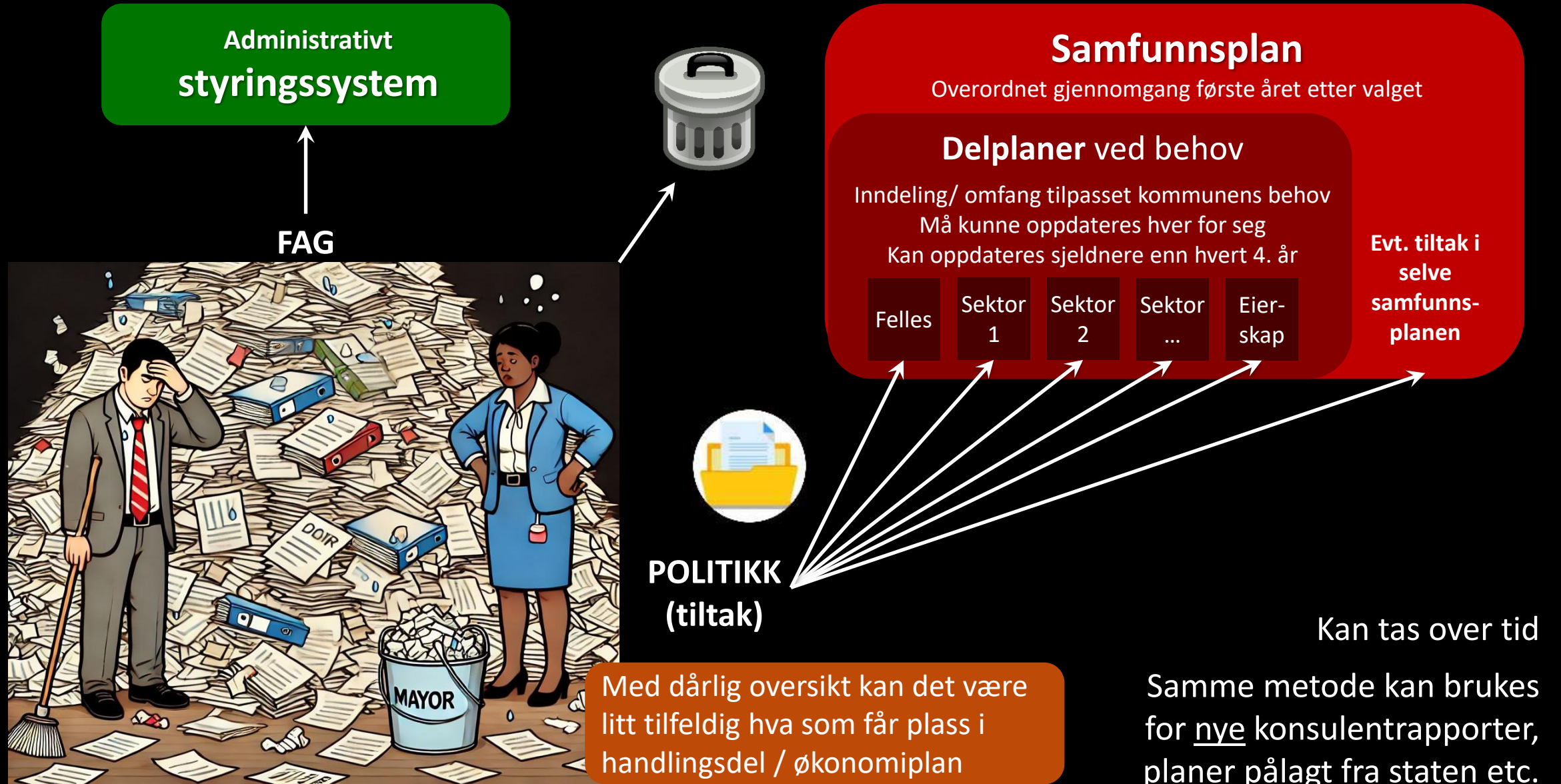
Timeverk, penger – Investering, drift

Lenke til teknisk beskrivelse etc.

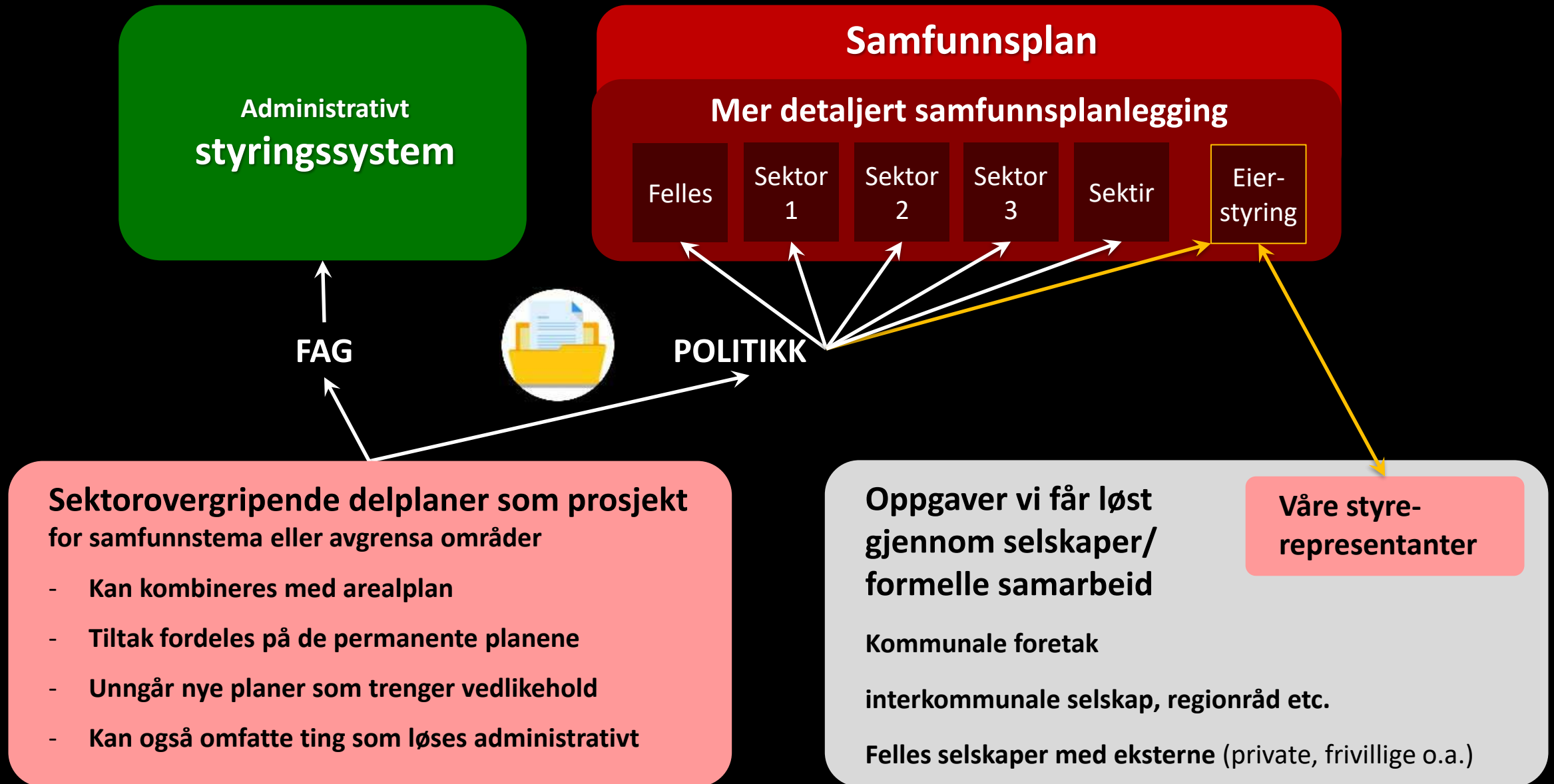
Bruttoliste med tiltak i plan – siling i to omganger

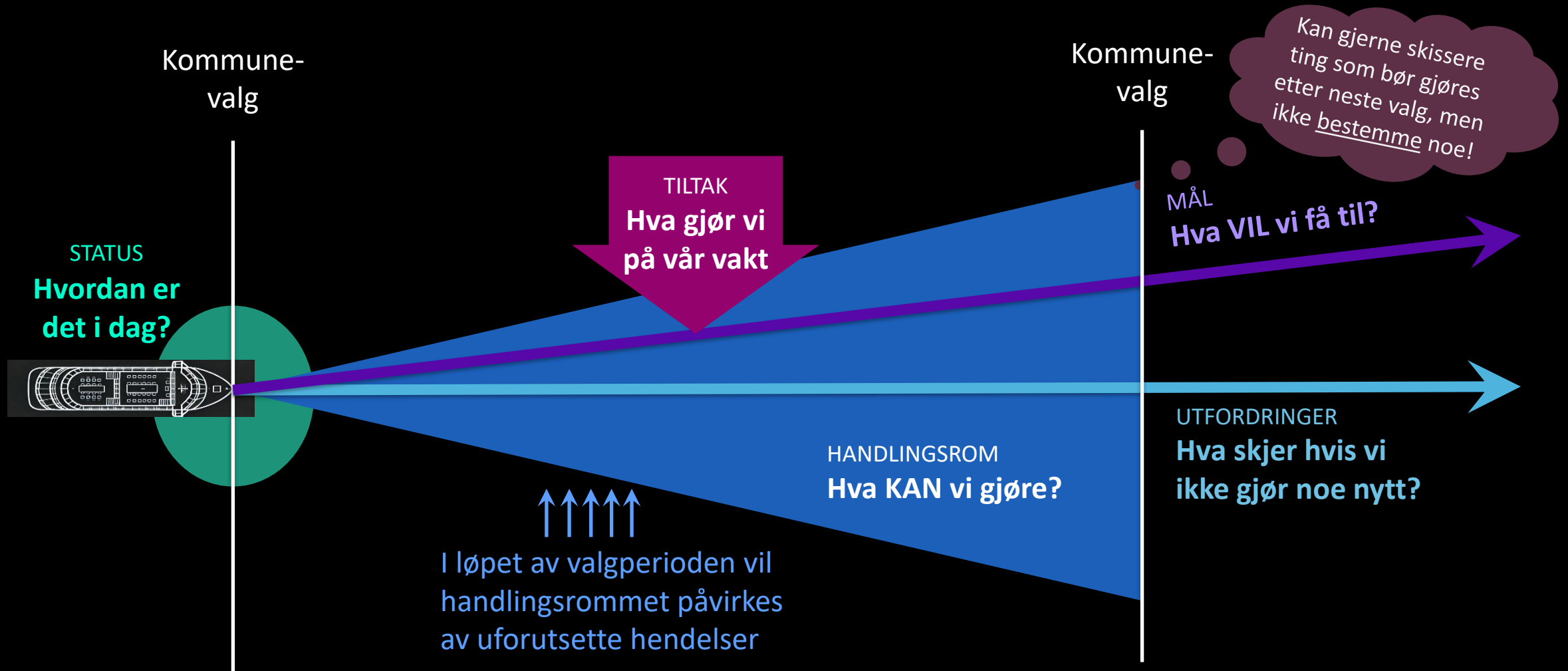
Planopprydning

Politisk styring av sektorovergripende og eksternt samarbeid

Politisk handlingsrom «på vår vakt»

Status og handlingsrom påvirkes av det som ble gjort i forrige valgperiode

Planperioden bør helst ikke være lengre enn valgperioden, men VIRKNINGENE av det vi gjør kan vare i 100 år eller mer

Fem planspørsmål

Spørsmål	Administrasjonens rolle	Politikernes rolle
1. STATUS Hvordan er det i dag?	Presentere og analysere fakta ved hjelp av fagkunnskap	Avstemme virkelighetsoppfatning
2. UTFORDRINGER Hva skjer hvis vi ikke gjør noe nytt?	Presentere og analysere prognoser basert på fagkunnskap	Avstemme syn på framtida og hva som anses som utfordringer
3. HANDLINGSROM Hva KAN vi gjøre?	Beskrive hva kommunen kan få til basert på kunnskap om juss, økonomi, teknikk og andre fag	Bli realitetsorientert, men kan samtidig utfordre administrasjonen f.eks. hvis det tenkes for tradisjonelt
4. MÅL Hva VIL vi få til?	Sekretariat. Mindre fokusering på skarpt skille mellom mål, strategier og tiltak. Retning like viktig som målpunkt	Utforme og implementere politikk
5. TILTAK Hvordan GJØR vi det?	Utrede og kostnadsregne	Gi adm. handlefrihet, men med «tilsyn» og rom for samskaping

Bruk av planspørsmålene i samfunnsplan

Samfunnsplan

Inndeling og omfang tilpasset kommunens behov

Kap. 0: Felles

Still planspørsmålene

- for kommunen som helhet
- for hvert område med sektorovergripende delplaner
 - for deltema ved behov
- for andre deltema ved behov

I delplaner

Still planspørsmålene

- samlet, for planens tema, ta utgangspunkt i det som står i selve samfunnsplanen
- for hvert hovedkapittel
 - for deltema ved behov

Kap. 1

Still planspørsmålene:

- for sektor 1 som helhet
- for hvert område med delplaner.
 - for deltema ved behov
- for andre deltema ved behov

Kap. ...

Still planspørsmålene:

- for sektor ... som helhet
- for hvert område med delplaner.
 - for deltema ved behov
- for andre deltema ved behov

I delplaner

Still planspørsmålene

- samlet, for planens tema, ta utgangspunkt i det som står i selve samfunnsplanen
- for hvert hovedkapittel
 - for deltema ved behov

Årshjul i valgår og året etter

Valgår

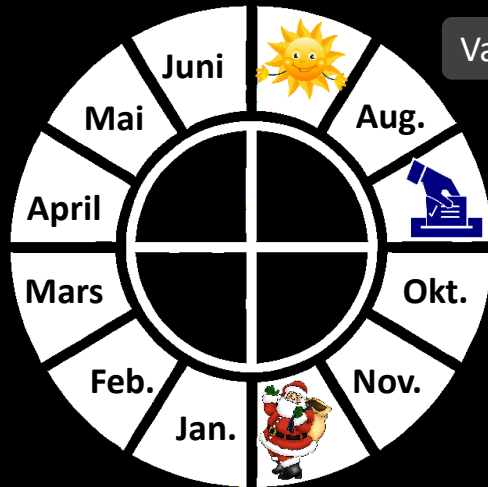
Valgprogram

Partiene kan velge å bruke kunnskapsgrunnlaget til å si hva de vil få til

Dialogkonferanse
kunnskapsgrunnlag

Kunnskapsgrunnlag

Administrasjonen beskriver status utfordringer og handlingsrom

Valgkamp

Valg

Aktiv folkevalgtopplæring

Planspørsmål 1-3
Planprogram

Første handlingsplan
(med økonomiplan)
og budsjett

Året etter valg

Høring

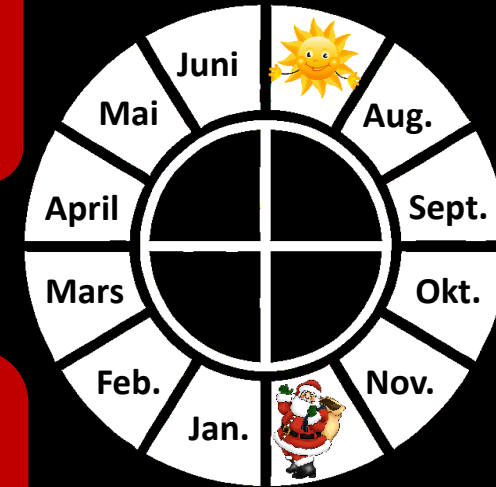
Fullføre forslag til samfunnsplan

inkl. planstrategi og arealstrategi

Dialogkonferanse 2
Satsingsområder

Lage grunnlag for samfunnsplan

Planspørsmål 4-5.
Utvalgene arbeider parallelt. Delplaner gjennomgås

Vedtak samfunnsplan

inkl. planstrategi, arealstrategi og planprogram for delplaner

Oppstart arealdel

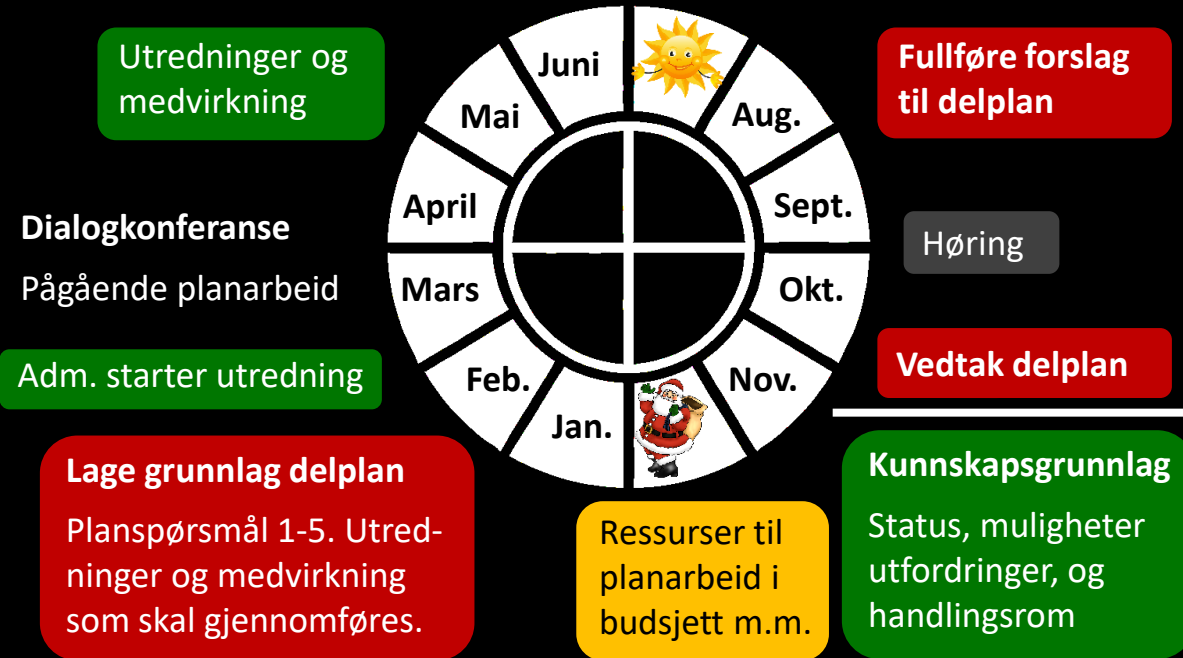
Start planrydding

Handlingsplan
(med økonomiplan)
og budsjett

Årshjul, år 3 og 4 etter valget

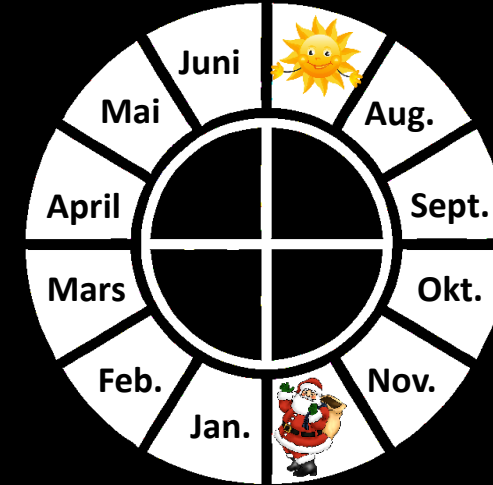
Arbeid med delplaner samfunn

År 3 og 4 i valgperioden

Oppdatering av arealdel

Ikke utarbeidet

rune.opheim@civitas.no
915 83 199 – www.civitas.no

© AS Civitas 2025